

“Vrouwen op het scherm: De genderrepresentatie en beeldvorming van vrouwen bij de openbare omroep. Een kwalitatieve analyse van het beleid en de praktijk.”

Auteur: An Truyts

Universiteit: VUB

Faculteit: ES

Academiejaar: 2015-2016

Opleiding: Master Communicatiewetenschappen (media, strategische communicatie en marketing)

Promotor: Prof. Dr. Katia Segers

Het doel van deze masterproef is het in kaart brengen en evalueren van het huidige beleid van de VRT en de Vlaamse regelgever, in theorie en praktijk, inzake genderrepresentatie en beeldvorming van vrouwen op het scherm van de Vlaamse openbare omroep. Het onderzoek kwam tot stand n.a.v. de vaststelling van een algemene lacune van kwalitatieve criteria in het onderzoek naar en de evaluatie van de representatie en beeldvorming van vrouwen op de televisie in Vlaanderen. Deze concepten worden tot op vandaag bijna uitsluitend kwantitatief benaderd en geëvalueerd. Enkel een dieper kwalitatief inzicht in de neutraliteit en gelijkheid van de nagestreefde (kwantitatieve) performantiemaatstaven (zoals gestipuleerd in de beheersovereenkomst van de openbare omroep), kunnen leiden tot meer effectieve preventieve en evaluatieve maatregelen.

Het theoretische luik van de masterproef behandelt de conceptualisering van gender, representatie en beeldvorming, en licht theorieën toe betreffende de invloed van media op de sociale werkelijkheid en wenselijkheid. Om te kunnen antwoorden op de onderzoeksvraag in welke mate het genderbeleid van de VRT zich vandaag vertaalt op het scherm, wordt in het empirisch luik een kwalitatieve aanpak, opgesplitst in drie fasen, voorgesteld. In de eerste fase wordt het beleid in Vlaanderen in kaart gebracht aan de hand van een documentenanalyse, ondersteund door een interview met Geertje De Ceuleneer van de Cel Diversiteit binnen de VRT. Het beleid van de VRT wordt bekeken en geëvalueerd aan de hand van een *quick-scan* analyse van enkele openbare omroepen die als *best practices* worden aangeduid wat betreft hun diversiteits- en/of genderbeleid. In dit onderzoek werden de openbare omroepen van Franstalig België (RTBF), Zweden (SVT), Nederland (NPO) en Frankrijk (France Télévisions) nader bekeken. De hieruit verkregen inzichten bieden een antwoord op de deelvraag die handelt over welke richtlijnen en middelen de openbare omroep beter in staat kunnen stellen om een correcte representatie en beeldvorming van vrouwen te bewerkstelligen. In de tweede fase wordt naar de vertaling van het Vlaamse beleid in de praktijk gekeken door middel van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Deze werd uitgevoerd op 43 afleveringen van actualiteitsprogramma's op één en Canvas in het voorjaar van 2016. Het derde luik is een kritische reflectie over de link tussen het beleid en de vertaling ervan op het scherm, ondersteund door een expertinterview met de Vrouwenraad.

Dit onderzoek stelt vast dat er in de eerste plaats nood is aan een duidelijke afbakening van concepten als 'gender' en 'genderneutraal', evenals aan een meer eenduidige definitie van wat een 'evenwichtige representatie' precies inhoudt. De intenties van het gevoerde diversiteitsbeleid stroken immers niet altijd met de vertaling op het scherm. Ten eerste focust een diversiteitsbeleid nog vaak te veel op het weergeven en het aan bod laten komen van verscheidenheid. Aandacht voor diversiteit houdt immers niet intrinsiek aandacht voor neutraliteit, gelijkheid en anti-discriminatie in.

Op basis van het empirisch onderzoek stellen we vast dat de VRT vandaag geen kwalitatieve indicatoren hanteert in de evaluatie van haar beleid dat streeft naar een “genuanceerde en genderneutrale beeldvorming”. Enkel de numerieke representatie van vrouwen wordt vandaag vermeld in de beheersovereenkomst. In dit onderzoek worden vijf categorieën van mogelijke kwalitatieve indicatoren naar voren geschoven. De hoedanigheid, toegeschreven (gender)rollen, aangesneden onderwerpen, de modaliteit en het taalgebruik zijn mogelijke criteria die in het beleid kunnen worden opgenomen.

In de praktijk merken we nog verschillen op tussen mannen en vrouwen op het scherm. Vrouwen worden immers vaak uitgenodigd worden omwille van hun publieke functie of hoedanigheid, maar nog te vaak worden bevraagd in het kader van een andere rol (moeder-vrouw-afkomst). Vrouwen worden ook nog steeds veel minder aan het woord gelaten bij “harde” topics, wat tevens de numeriek slechte vertegenwoordiging van vrouwen bij non-fictie op Canvas verklaart (non-fictie Canvas in 2015: 27,2% vrouwen, fictie op Canvas: 47% vrouwen)¹. Naast het feit dat vrouwenstemmen minder aan bod komen bij onderwerpen zoals buitenlandse politiek, financiën, oorlog en terreur, merken we ook op dat hun rol verschilt van deze van hun mannelijke collega’s. Vrouwen krijgen vaker dan mannen vragen gesteld met betrekking tot hun persoon, privésfeer en gezinssituatie. Er is tevens nood aan meer consistentie in het taalgebruik bij de voorstelling en functieomschrijving van gasten. Zo werd Meyrem Almaci bijvoorbeeld onderschreven als "voorzitster Groen" maar ontving zij hoofdzakelijk vragen omtrent de problematiek in Turkije, haar mening hierover en de mening van haar familie. Hierdoor leek men haar Turkse afkomst te laten primeren op haar publieke functie. Ook werden de onderschriften niet taalkundig consequent bevonden. Deze werden onder andere bijvoorbeeld niet consequent aangepast aan de sekse van de correspondent. Vrouwen werden vaker onderschreven als “Voorzitter” dan “Voorzitster” maar wel herhaaldelijk als “Vrijwilligster” en “Lerares”. Dit onderzoek wenst zich niet uit te spreken over welke taalkundige keuze gemaakt dient te worden, dan wel te wijzen op de nood aan consequentie. Ondanks de inspanningen die worden geleverd om traditionele genderrollen uit te dagen, merken we dat genderstereotiepe beeldvorming nog steeds binnensluipt in de non-fictie programma’s van de openbare omroep.

De VRT stelt zelf verplicht te zijn om bij actuele kwesties de officiële functies of vertegenwoordigers in beeld te brengen. De Vrouwenraad beaamt dit en beveelt op basis van cijfers die vaststellen dat meer vrouwen werkzaam zijn net onder de hoogste niveaus in bedrijven en in de academische wereld, aan om bij expertinterviews ook een echelon lager te zoeken naar studiogasten. Wat betreft de gasten in de studio, staat dit onderzoek echter kritisch tegenover deze argumentering. Het onderzoek stelt per steekproef vast dat de studiogasten, waarvan de meerderheid mannen zijn, niet steeds dé experts ter zake zijn. Deze verantwoording dient kritisch benadert te worden daar dit onderzoek, ook in de niet officiële functies, of lagere echelons, grote verschillen in (numerieke) representatie vaststelt.

De beperkingen van dit onderzoek zijn verbonden met de keuze voor een kwalitatieve aanpak en het hanteren van een relatief kleine steekproef waardoor de bevindingen niet stricto sensu als wetenschappelijk representatief kunnen worden beschouwd. Wel werd veel aandacht besteed aan de mogelijkheid tot reproductie van het onderzoek (en bijkomend onderzoek) door ook de

---

¹ DE SWERT (Knut), DE SMEDT (Julie), e.a., Monitor Diversiteit 2015: Een kwantitatieve studie naar de zichtbaarheid van diversiteit op het scherm in Vlaanderen, 2015, 44p. [online] <http://www.vrt.be/sites/default/files/attachments/Monitor-Diversiteit-TV-2015.pdf> [20.03.2016]

operationalisering van het waarnemingsinstrument uitgebreid te bespreken. Dankzij deze methode hebben we enkele waardevolle trends kunnen vaststellen. We zijn er ons ook van bewust dat niet het hele productieproces en de mechanismen die spelen in de totstandkoming van actualiteits- en duidingsprogramma's, werden onderzocht. Ook dient aangegeven te worden dat deze genderproblematiek kadert in een grotere problematiek van representatie en stereotiepe beeldvorming. Ook mensen met een migratie-achtergrond of andere geaardheid worden vaak gekoppeld aan deze vraagstukken. Gasten in de studio worden nog te vaak herleid tot een beperkt aantal eigenschappen of rollen.

Dit onderzoek concludeert dat het diversiteits- en non-discriminatiebeleid van de VRT vandaag in zeer ruime mate gestoeld is op de taak van de openbare omroep om een zo groot mogelijk publiek te bereiken. Achter de taak om voor iedereen relevant te zijn en de sociale cohesie te vergroten, schuilt dus ook een competitief element t.o.v. andere, commerciële omroepen. Deze vaststelling helpt verklaren waarom de diversiteit op het scherm slechts numeriek, en dus oppervlakkig, wordt geëvalueerd, maar niet inhoudelijk (op daadwerkelijke gelijkheid). De VRT geeft zelf aan dat er tijd noch middelen zijn om diepgravend, kwalitatief onderzoek te doen in deze richting, ondanks dat de nood hieraan wordt erkend.

We besluiten dat er nog discrepanties zijn tussen het gevoerde beleid en de vertaling ervan naar het scherm. Numeriek zijn er grote verschillen tussen de zenders (één en Canvas), evenals tussen de categorieën van programma's (fictie en non-fictie). Door de huidige, louter kwantitatieve, evaluatie van het beleid worden genderneutraliteit en een evenwichtige representatie onvoldoende geëvalueerd om sluitende uitspraken te kunnen doen over de stand van zaken in de praktijk. Preventieve en evaluatieve maatregelen zijn aan de orde om een effectiever genderbeleid te realiseren.